

Kiáltvány a világ népeihez!

(Lajtabánság kikiáltása)

„A nemzetek önállósága elvének hangoztatásával diktált trianoni béke megkérdésünk és meghallgatásunk nélkül a legyőzött Ausztria kommunistáinak koncaul akarja dobni ezeréves egyetértéssel kezünkben tartott területünket.

Ezen erőszakolt átcsatolás ellenkezik a joggal és igazsággal, mert önrendelkezési jogunkat figyelmen kívül hagyja, mert a legyőzött érdekében [sic!] sújt bennünket.

Mélyen sérti nemzeti önérzetünket és történelmi hagyományainkat, amelyek évszázadokon át Ausztria gyűlöletében testvériségbe forrasztották a hazájukat egyformán szerető magyar, német és horvát polgártársainkat.

A végből, hogy nyílt, igazságos és becsületes nemzetközi összeköttetéseket tarthassunk fenn, hogy a szabad népek kölcsönös érintkezésben az igazság uralmát és mindennemű nemzetközi kötelezettségek lelkiismeretes tiszteletben tartását biztosíthassuk, fegyvert fogtunk s most egyetlen ellenség sincs ősi földünkön.

Kívívott szabadságainkat megtartandó és biztosítandó a trianoni békeokmány 27. cikkének 1. pontja értelmében a kiürített területek és lakosainak függetlenségét, önállóságát és semlegességét kikiáltjuk s a Lajtabánságot megalakítjuk [...] Kelt Felsőőrön 1921. évi október hó 4-én.”

Zsiga Tibor: *Horthy ellen a királyért.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1989. 130.

GERHARD BAUMGARTNER

## A burgenlandi magyarság az első világháború végétől a soproni népszavazásig (1918–1921)

Az osztrák és a magyar köztársaság kikiáltása után a győztes hatalmak az utódállamokkal folytatott tárgyalásokon Moson, Sopron és Vas vármegye nyugati részének Ausztriához csatolását kezdeményezték, annak ellenére, hogy ez a térség nem is szerepelt az új Osztrák Köztársaság eredeti területi követelése között.

A későbbi Burgenlandot többségében németek (75,1%), horvátok (15,2%) és magyarok (8,4%) lakták. A **magyar anyanyelvű lakosság** eloszlása az Ausztriához csatolt területen meglehetősen egyenetlen volt. Többnyire vegyesen vagy szórványban éltek, összefüggő magyarlakta területről csak a Felső-Őrségben (Oberwart) és a nezsideri (Neusiedel) járás keleti részén beszélhetünk. Az 1920-as népszámlálás szerint Burgenlandban 24 867 magyar anyanyelvű ember élt. A magyarok létszáma csupán a Vas megyétől elcsatolt falvakban haladta meg a tízezer főt, azonban arányuk itt is csak a 8%-ot érte el. A magyarok aránya a Moson megyétől elcsatolt területen volt a legmagasabb: 14,3%. A legmagasabb arányban a magyarok a későbbi tartományi fővárosban, Eisenstadt/Kismartonban

éltek (35,0%). A legjelentősebb magyar településnek Felsőőr számított 3 138, Alsóőr 1 230 és Kismarton 1 020 magyar anyanyelvű lakossal. Összesen 53 településen élt 100 főnél nagyobb magyar közösség. A valósághoz jobban közelítő képet kapunk, ha nem csak az anyanyelvi arányszámokat vizsgáljuk, hanem a magyarul tudókat is figyelembe vesszük. A nezsideri és a felsőpulyai járásban, valamint Kismarton és Ruszt városában abszolút többséget alkottak a magyarul (is) tudók, egész Burgenlandot tekintve ez az arány elérte a 35,1%-ot – azaz minden harmadik ember tudott magyarul (78 686 fő).

A burgenlandi lakosság többsége (67,7%) földműveléssel foglalkozott, az iparban 16,2%, a kereskedelmi és hitelszférában 1,9%, a bányászatban és kohászatban 1,2%, közszolgálatban és szabad foglalkozásokban 1,8%, a véderőnél 1,6% és a közlekedésben 1% dolgozott. Egyedül a Sopron környéki Lajtaújfalun volt egy jelentősebb bányauzem 549 és egy cérnagyár 603 alkalmazottal.

A burgenlandi **németajkú lakosság önszerveződése** már 1918 novemberében



A pinkafői kálváriatemplom

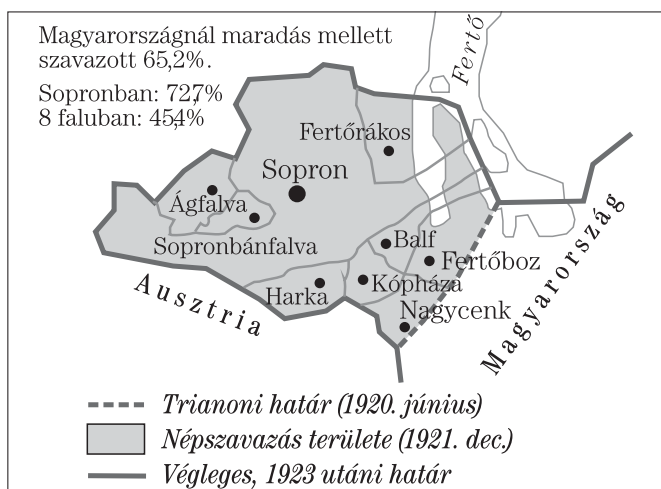


Az Erdődy Tamás vezette szabadcsapat Vörösvárnál, 1920

megkezdődött a Nyugat-magyarországi Német Néptanács Mattersburg/nagymartoni létrejöttével, amihez utóbb kétszáz település csatlakozott. Egy hónappal később, szintén Mattersburg/Nagymartonban, osztrák szociáldemokrata kezdeményezésre kikiáltották a Heanzenland Szabad Köztársaságot, hogy ezzel a terület Ausztriához csatolását segítsék. Az 1919. januári soproni Német Néptanapon a résztvevők területi autonómiát követeltek a magyar kormánytól – ezt a magyar kormány 10 nappal később törvényben is rögzítette. E törvény a németlakta területek számára létrehozta az úgynevezett Német Kormányzóságot (Deutsches Gouvernement), melyben kulturális autonómiát biztosítottak a németek számára.

Az 1919-es **Saint Germain-i békeszerződés** Burgenland területét Ausztriához csatolta, s ezt Magyarországnak az 1920-as trianoni békeszerződésben el kellett ismernie. Az osztrák kormány e területen 1921-ben új tartományt hozott létre a Burgenland törvényvel, noha magát a területet nem tudta rögtön átvenni. A Tanácsköztársaság leverése után Magyarországon Horthy Miklós kormányozott,

mindazonáltal voltak legitimista körök, amelyek IV. Károly visszatérését várták. Az egyik ilyen legitimista gócpont a Vas vármegye nyugati részén fekvő Rotenturm/vörösvári Erdődy-kastély volt. A legitimista csoportok kulcsszerepet játszottak 1921-ben a bevonuló osztrák erők elleni harcban. Az első ütközet az osztrák rendőrség és az önkéntes szabadcsapatok között a határmenti Pinkafeld/Pinkafőn zajlott, és szeptember folyamán a magyar szabadcsapatok egész Burgenland területéről kiűzték az osztrák alakulatokat. Október 4-én Oberwart/Felsőőrön kikiáltották Lajtabánságot mint független államot. Ezt követően tárgyalások kezdődtek az osztrák és a magyar állam



A soproni határkijelölés és népszavazás

## KRONOLÓGIA

**1918. október 21.** Összeült a Német-Ausztriai Ideiglenes Nemzetgyűlés.

**1918. november 10.** Megalakult a Nyugat-magyarországi Német Néptanács Mattersburg/Nagymartonban.

**1918. november 12.** Kikiáltották az Osztrák Köztársaságot.

**1918. december 6.** Megalakult Heanzenland Szabad Köztársaság Mattersburg/Nagymartonban.

**1919. január 19.** Német Néptanopot tartottak Sopronban, melyen autonómiakövetelésekkel álltak elő.

**1919. január 28.** Megjelent a VI. néptörvény a magyarországi németek önrendelkezési jogának gyakorlásáról.

**1919. augusztus 21.** Megjelent a 4044. M. E. sz. rendelet a nemzeti kisebbségek egyenjogúságáról.

**1921. január 25.** Megjelent az osztrák Burgenland törvény.

**1921. augusztus 28.** Pinkafői ütközet a magyar szabadcsapatok és az osztrák erők között.

**1921. szeptember 4–5.** Kirchschlagi ütközet a magyar szabadcsapatok és az osztrák erők között.

**1921. szeptember 8.** Ágfalvi ütközet a magyar szabadcsapatok és az osztrák erők között.

**1921. október 4.** Lajtabánság kikiáltása.

**1921. október 13.** Velencei jegyzőkönyv elfogadása.

**1921. november 4.** Lajtabánság megszűnése.

**1921. november 26.** Osztrák csapatok bevonulása Burgenlandba.

**1921. december 14–15.** Soproni népszavazás.



## SOPRON MAGYAR KINCS!

„Sopron magyar kincs, ezer éve az!  
Hozza ne nyuljon semmiféle gaz!  
Ha elrabolják, víjja vissza kard!  
Sopron magyar kincs! Ne bántsd a magyart!

Alt Ödenburg, du edle Perle,  
Bist unser schon seit tausend Jahr!  
Und rauben dich uns lose Kerle  
– Davor Gott uns und sie bewahr´ –  
Von unserm Fleisch und Blut ein Stück:  
Die blanke Waffe nimmt´s zurück!”

Kétnyelvű propagandaszöveg a soproni népszavazás előtti időszakból. Soproni Levéltár, 1921.

## Somogyári Gyula: Soproni dal

„Ó zúgott erre száz vihar  
egy ezredéven állat  
és híven állt a férfikar  
s a régi, büszke várfal.  
Hát csüggedetlen nézd a bajt,  
ha tűz, ha kard, ha jég ver,  
Sopron csatáz, Sopron kitart  
és győz is nagy hitével!

Apáink forró vére folyt  
ez istenadta rögre,  
de szolgasorba nem hajolt  
s magyar maradt örökre.  
Mert rendületlen volt a kard,  
A bástya és a lélek,  
Sopron csatáz, Sopron kitart,  
és véle győz az élet!”

[www.w3sopron.hu/nepszavazasi1921/versek](http://www.w3sopron.hu/nepszavazasi1921/versek)

A röpcédula szövege:  
A hazugság áradata terjed!  
A magyarok Ausztriáról terjesztett hazugságaik révén akarják Sopronban megmenteni elveszett ügyüket! Ne higgyetek nekik! Menjetekek el a felszabadított Burgenlandba, s lássátok magatokat, hogy a magyar koronát Ausztria az éppen adott napi árfolyamon váltja. A közlekedés és a kereskedelem teljesen szabad!

között, melyek eredményeképp október 13-án a velencei jegyzőkönyvben megállapodtak abban, hogy Magyarország megszűnteti a szabadsapatok támogatását, Ausztria pedig beleegyezik a Sopronról és nyolc környező faluról kiírandó népszavazásba.

1921. november 26-án az **osztrák csapatok** bevonultak Burgenlandba és átvették a közigazgatást. Az 1921. december 14–15-re kiírt népszavazás előtt az osztrákok kivonultak Sopronból és annak környékéről. A népszavazásban a lakosság 72,8%-a Magyarországgal voksolt. A város és a nyolc falu Magyarország területén maradt. A népszavazási eredményekhez hozzájárult, hogy egyfelől Sopron evangélikus többségű város volt (szemben a színtiszta katolikus Ausztriával), másfelől gazdaságilag szorosán kapcsolódott a magyar részekhez. Sopronban a magyar ajkú lakosság mellett a németajkú lakosság – a Ponzihertnek nevezett zöldségtermelők és boros gazdák – többsége is Magyarországra szavazott 1921-ben. A város ezért kapta a Civitas fidelissima (A leghűségesebb város) elismerést a magyar kormánytól.

Az Ausztriához került területeken semmiféle átfogó magyar **kisebbségi önszerveződés** nem jött létre. Csak a magyar településeken találhatunk kultúregyleteket, melyek azonban már a 19. század végétől működtek, mint például az 1890-ben alapított Alsóőri Olvasókör, vagy az 1899 óta fennálló Református Ifjúsági Olvasókör. Az 1918 utáni Ausztria



A soproni népszavazás előtt terjesztett plakát, 1921. „Ne higgyetek a hízalgő daloknak! Szavazatok német módra!

területén korábban ezek mellett csak Bécsben és Grazban működött magyar kultúregylet. A legrégebbi az 1864-ben alapított bécsi Magyar Olvasókör volt és az 1888-ban indult Grazi Magyar Kultúregyesület.



A soproni népszavazás előtti röpcédula, 1921



A Lajtabánság állam által kiadott bélyegek



Sopron átadása

### Tudja-e?

■ *Ponzihter, Heanzen* = Az egykori nyugat-magyarországi németeket sajátos tájszólásuk miatt *Heanzen*-nek nevezték. A szó eredete ismeretlen. A nyelvük a *heanzisch*, abban különbözik a többi ausztriai nyelvjárástól, hogy ahol az osztrák általában *ua*-t ejt, ők *ui*-t, például Stájerországban a kislíút (irodalmi németben: Bub) *Bua*-nak hívják, Burgenlandban *Bui*. A *Heanzen*-ekhez tartoztak a soproni úgynevezett *Ponzihter*-ek is. A szó *Bohnenzüchter*-t, babtermesztőt jelent, és arra utal, hogy a soproni németek zöldségtermesztéssel foglalkoztak, és még a szőlőbe is babot ültettek a tőkék közé.

■ *Gradiscanski Hrvati* = Az egykori nyugat-magyarországi térség második nagy népcsoportja a horvát volt. Őket az 1920-as évek óta *Gradiscanski Hrvati*-nak (gradistyei horvátoknak) szokás nevezni, amely horvátul szó szerint burgenlandi horvátot jelent. A horvátok a 15. század elején érkeztek a mai Horvátország és Bosznia területéről, amikor a magyar főurak a törököktől menekülő lakosságot az ottani uradalmaikból a nyugat-magyarországiakba telepítették át.

### IRODALOM

Éger György: *A burgenlandi magyarság rövid története*. Anonymus kiadó, Budapest, 1991.

Lökkös János: *Trianon számokban. Az 1910. évi magyar népszámlálás anyanyelvi adatainak elemzése a történeti Magyarországon*. Püski Kiadó, Budapest, 2000.

Ormos Mária: *Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921*. Gordiusz Kiadó, Győr, 1990.

Seper Károly: *Alsóőr történetéből. Írások, emlékek és szájhagyomány*. Alsóőri Otthon, Alsóőr /Unterwarter Heimathaus, Unterwart/ 1988. 38–39.

Szoták Szilvia: Az ausztriai kisebbségek nyelvi jogai – különös tekintettel a magyar kisebbségre. In: Nádor Orsolya–Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003. 204–217.

Turbuly Éva (szerk.): *„Magyarok maradunk!” 1921–1996*. Konferencia a soproni népszavazásról, 1996. december 12. A Soproni Szemle Kiadványai. Új sorozat 20. Sopron, 1997.

Zsiga Tibor: *Burgenland vagy Nyugat-Magyarország? / Burgenland oder Westungarn?* Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, Oberwart/Felsőőr 1991.